

NAPLÓK ÉS MEMOÁROK A VÉSZKORSZAKBÓL

*Kövesdi Nóra
Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem
Társadalomtudományi Kar
Szociális munka szak
III. évfolyam*

„A náci koncentrációs táborokban és munkatáborokban pusztító halál nem kíván magyarázatot. A túlélés kíván magyarázatot. A túlélők jelentik számunkra a legnagyobb döbbenetet.”¹

A *Holocaust* görög szó, a Biblia fordításában *elégő áldozatot* jelent, átvitt értelemben pedig úgy lehetne fordítani, hogy *valami ami tűzben pusztult el*. Vannak, akik nem is a holocaust szót használják, hanem annak egy erősebb változatát, a *zsidógyilkosságot*.

A vallásos zsidóság egy áldozat bemutatásnak tekinti az ártatlanul meghalt zsidó áldozatokat. Maga a héber elnevezés is, a *SOA* szerencsétlenséget, megsemmisülést jelent. A magyarországi zsidóközösség a találó *vészorszak* elnevezéssel illeti magát, ami a *soa* magyar nyelvi fordítása is.²

A zsidóságnál van még egy használatos elnevezés, a *hurban*, vagy *jiddis khurban* (*pusztulás*). A Holocaust volt a harmadik *hurban* (jeruzsálemi első, majd második Templom elpusztítása, i.e. 586, illetve i.sz. 70)

A két világháború közötti időszakban Magyarországon a legnagyobb létszámú kisebbség a zsidóság volt. Az akkori zsidóságot vallási kisebbségnek vagy vallási alapú kulturális kisebbségnek nevezzük. Az izraelita vallásúak legnagyobb része a magyar nemzet tagjának tekintette magát, így tehát nem nemzeti kisebbséget alkottak.³

Németországban Adolf Hitler 1933. január 30.-a utáni hatalomra kerülését követően szinte azonnal meghirdették a zsidók elleni gazdasági bojkottot. Az 1933. április 11.-én kihirdetett árja rendelet nem árja fajúnak minősített mindenkit, akinek szülei vagy nagyszülei között akár csupán egyetlen árja nem volt, különösen ha zsidó.

Hitler biológiai ellenségként definiálta a zsidókat, ami mind az áldozatok, mind pedig az elkövetők szemszögéből következményeket vont maga után. Egyfelől a biológiai ellenség státusából semmilyen módon nem lehet kikerülni (még kikeresztelkedéssel sem). Másfelől a biológiai ellenséggel szembeni harc csak a fizikai elpusztítással válhatott befejezetté. Gyakran hasonlította a zsidókat parazitához, férgekhez, fertőző betegségekhez. Ez a biologizáló nyelvezet is azt sugallta, hogy a leszámolás nem hogy nem bűn, hanem egyenesen a természeti törvények szellemében végrehajtandó kötelesség. Ez a stigmatizáció és a folyamatos jogfosztás idővel hozzászoktatta a lakosságot az antiszemitizmushoz, a zsidók elleni büntetlen intézkedésekhez és a minden napossá váló atrocitásokhoz. Nem utolsó sorban pedig megkönnyítette az elkövetők számára ártatlan emberek millióinak meggyilkolását.⁴

A nürnbergi törvények (1935. szeptember 15) az árják felsőbbrendűségére alapoztak, megfosztották őket német állampolgárságuktól, megtiltották zsidók és nem zsidók házasságát vagy akár csak szerelmi kapcsolatát. További törvények is kimondták és megerősítették a diszkrimináció újabb rendelkezéseit.

A törvény *zsidónak* mondta ki azt, akinek összesen négy nagyszüleje közül legalább három zsidó volt, *elsőfokú keveréknek* azt, akinek kettő, *másodfokú keveréknek* azt, akinek egy. A zsidó házastárs egy kategóriával hátrább sorolta az illetőt és aki tagja volt a zsidó hitközségnek az származásától függetlenül zsidónak minősült.

Az első gyűjtőtábor 1933-ban Dachauban állították fel a zsidók számára, azzal a céllal, hogy a társadalom elől elzárják őket.

Az Anschluss (1938. március 13.) után ezek az erőszakos cselekedetek egyre erősebbé váltak és sürgető feladattá vált, hogy a zsidóságot minél előbb emigrációba kényszerítsék.

¹ Dina Wardi: Emlékmécsesek (A holokauszt gyermekei) EX-Libris Kiadó Budapest 1995. (21. oldal)

² Komoróczy Géza: Holocaust (A pernye beleég a bőrünkbe) Osiris Budapest 2000. (10. oldal)

³ Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, Budapest 2003 (347. oldal)

⁴ RUBICON 2005/ 4-5 A náci örökség

Kezdetben a magyar zsidóság volt a legszerencsésebb, mert 1944. március 19-ig védeltséget élveztek a kormány részéről, majd az ország megszállását követően éppen az asszimilálódott zsidóságot sújtotta a legdrasztikusabban az antiszemitizmus. A megszállás lehetőség volt a német és magyar náciknak arra, hogy erőiket egyesítve gyorsan és kíméletlenül véghez vigyék a „végső megoldást.”⁵

„A németekről is sok különféle nézet jutott el mindjárt a fülemhez. Így számosan vallották, mégpedig főként a már tapasztalatokkal is rendelkező idősebbek közül, hogy bármi legyen is a zsidókról való felfogásuk, alapjaiban –amint ezt egyébiránt mindenki tudja- a németek tiszta, becsületes, rend-, pontosság- és dologszerető emberek, akik másoknál is megbecsülik, ha ugyanezekkel a jellemvonásokkal találkoznak. (...) egészében, az itteninél értelmesebb és kedvemre valóbb életmódot remélhetek, úgy, amint ezt meg is ígérték, és ahogyan a fiúkkal is elgondoltuk magunk között, igen természetesen; s kissé emellett az is megfordult a fejemben, hogy ilyenképpen még világot is láthatnék valamelyest...”⁶

Amire Európa más részén évekre volt szükség, azt Magyarországon alig néhány hónap alatt valósították meg. Egyedül a főváros menekült meg ez alól. A magyar zsidók megsemmisítésekor már széles körben ismert volt a vezetők között, hogy mi történik Auschwitzban.⁷

A legnagyobb deportálási akció 1944 május 15-étől kezdődött, amikor 56 nap alatt összesen 147 vonattal 437 402 magyar zsidót szállították el Magyarországról.

„S ekkor valaki felsikolt a vagonban szorongva várakozó emberek tömegéből: Itt egy tábla-Auschwitz! Ebben a pillanatban minden bizonnyal mindenki azt érzi, hogy megállt a szívverése. Auschwitz fogalom volt. Megtestesítette mindazon felfoghatatlan, de éppen ezért még rettenetesebb rémtörténetet, amely gázkamrákról, égetőkemencékről, emberek tömegeinek kiirtásáról szolt. (...) Többszörös szögesdróttal ellátott kerítések végtelen sora, őrtornyok, fényszórók, s lerongyolódott, cafatokba öltözött emberi alakok hosszan kígyózó menetszlopa (...) -senki sem tudja, hogy mi végre.”⁸

A vonatok átlagosan 45 vagonból állnak, egy vagonba 70 zsidót kellett beszáfolni, minden vagonban egy vödör víz és egy üres vödör kerül a testi szükségletek elvégzésére. Az útra fejenként kétnapi, azaz 80 dkg kenyeret biztosítottak, a vagonok ajtaját láncokkal zárták le. Az ételment, a vödröket és a láncokat a helyi polgármesteri hivatalnak kellett beszereznie. (Ez általában a feladatot a helyi Zsidó Tanácsra hárította.) A parancs értelmében a deportálás a zsidótörvények hatálya alól mentesítettek kivételével mindenkire vonatkozott. Így a munkaképesek mellett a kórházakban, börtönökben, elmeorvosi intézetekben lévő valamennyi zsidónak nemtől és kortól függetlenül menni kellett.

„A vagonajtó bezárása után nagy helyezkedés és lökdösődés kezdődött. Mindenki a bedrótozott ablakok felé nyomult, hiszen a vagon belsejében levegőt is alig lehetett kapni. A szerelvények általában órákig vesztegeltek a pályaudvarokon. A vagonokba rakott egy vödör víz a legtöbbször már itt elfogyott. A nyári hőségben az emberek gyakran alsóruhára vetkőztek. Az indulás megkönnyebbülést, és az ablakon beágó szél némi felüdülést hozott. Az összezsúfolt 60-80-100 ember számára nem volt elég hely, hogy mindenki leülhessen. Feltornyozták a csomagokat, és gyakran egymást váltó csoportokban foglaltak helyet a

⁵ Komoróczy Géza: Holocaust (A pernye beleég a bőrünkbe) Osiris Budapest 2000

⁶ Kertész Imre: Sorstalanság, Magvető Kiadó, Budapest

⁷ Randolph L. Braham: A Holokauszt- Válogatott tanulmányok; Láng Kiadó 2002- A Holokauszt Magyarországon

⁸ Viktor Frankl: ...mégis mondj Igent az Életre! PMMK Budapest 1988.(30. oldal)

padlón. Lefekvésről, alvásról szó sem lehetett. Hamarosan sírni kezdtek az éhes és szomjas gyerekek, a betegek rosszul lettek, az idősebbek és a gyengébbek elájultak.

A vonatokat Kassáig magyar csendőrök kísérték. A magyar transzportok átlagosan 400-500 kilométert utaztak Auschwitzig, de a Székelyföldről, Szegedről vagy Pécsről indított szerelvényeknek 700 km-t kellett megtenniük. Az út általában két-három napig tartott, mivel az elsőbbséget élvező katonai szállítmányok miatt a deportáló vonatokat gyakran hosszú órákra félreállították. Ilyenkor a szerencsétlenek utolsó értékeiket, óráikat, gyűrűiket kínálták a csendőröknek vízért cserében. Egy kulacs vízért a csendőrök több száz pengőt kértek, de gyakran csak a pénzt vették el, vizet nem hoztak. Előfordult, hogy a csendőrök agyonlövésssel fenyegetve kirabolták a zsidókat”⁹

A táborba érkezéskor az első szelekció döntötte el, hogy ki az aki „egészséges” és mehet dolgozni, és ki az aki beteg vagy idős és azonnal a gázkamrákba küldik. „S akkor a kezükbe nyomtak egy darab szappant és a „Fürdő” feliratú helyiségbe irányították őket, egy darab szappannal a kezükben.” A másik életben maradt csoportot beterelték egy zuhanyzó előterébe, ahol meztelenre kellett vetkőzniük és minden szőrzetüktől „megfosztották” őket.

„(...) most aztán valóban semmink nincs pusztá, szőrzetétől is megfosztott testünkön kívül, hogy most már valóban semmit sem birtokolunk a szó szoros értelmében a pusztá léten kívül.”¹⁰

A kegyetlenségnek nem volt mértéke: a gázkamrákban meggyilkoltak testéről ipari felhasználás céljából eltávolították a haját, kitördelték nemesfém fogait. A transzportok bizonyos részét rendszerint életben hagyták, hogy a következőknél ők legyenek a kiszolgáló munkások.

„A krematóriumból származó napi több tonnányi hamu könnyen felismerhető volt, mert gyakran csigolyákat és fogakat is tartalmazott. Mindazonáltal többféle célra is felhasználták: mocsaras területek feltöltésére, faépítmények hézagjainak hőszigetelésére, foszfáttartalmú trágyának; nem utolsósorban pedig kőzuzalék helyett, a tábor mellett fekvő SS-falu sétányainak burkolására.”¹¹

Auschwitzban a táborfoglyain orvosi kísérleteket hajtottak végre minden féle sterilizációt és érzéstelenítést mellőzve. Tanulmányi célra csontvázakat és koponyákat preparáltak. A legismertebb orvos Dr. Jozef Mengele volt, akit leginkább az ikrek és a törpenövésű emberek érdekelték.

Elfogadható ételt a kényszermunkásoknak legfeljebb megkísértésül vagy megalázásul osztottak: a zsidó nagy ünnepeken, amelyeken a vallási előírások bűjtöt írnak elő.

„ (...) a napi táplálék a naponta egyszer kiosztott, bőségesen felvizezett levesből s a hozzá járó kevéske kenyéradagból állt; ehhez jött az úgynevezett kiegészítés, ami lehetett 200 grammnyi margarin vagy egy szelet silány felvágott, egy darabka sajt vagy műméz, vagy egy kanál híg lekvár (...) Kalória értékét tekintve teljességgel elégtelen táplálék, különösen akkor, ha a nehéz fizikai munka mellett még más nehézséggel is meg kellett küzdenie a szervezetnek.”¹²

⁹ www.holocaustmagyarorszagon.hu

¹⁰ Viktor Frankl: ... mégis mondj Igent az Életre! Jel-Kiadó, 2007. (37. oldal)

¹¹ Kertész Imre: Sorstalanság, Magvető Kiadó, Budapest

¹² Viktor Frankl: ... mégis mondj Igent az Életre! Jel-Kiadó, 2007. (55. oldal)

Komfortról nem lehetett ezekben a táborokban beszélni. *„Az ágyak háromszintesek voltak – kb. 2 x 2,5 m területen- ahol kilenc személynek kellett elférnie közvetlenül a csupasz deszkákon fekve, s minden szintnek, tehát kilenc embernek két takaróval kellett beérni. (...) Olykor a szobák belsejében is jégcsapok lógtak lefelé.”*¹³

A táborbeli élet folyamán a táborlakók fokozatosan veszítik el az emberi mivoltukat. A foglyok fokról-fokra a belső kiüresedés állapotába kerülnek. A táborban sok mindent kikellett bírni, amit az emberek addig elképzelni sem tudtak, az ember állítólag mindent megtud szokni; igen, -mondanák ők, -de milyen áron...

„Nem az ütések okozta testi fájdalom az igazán bántó -bennünket, felnőtt foglyokat ez ugyanolyan kevésbé kavart fel, mint a megfenyített gyerekeket; a lélek fájdalma, azaz az igazságtalanság illetve az ütések indokolatlan volta miatti felháborodás az, ami az ilyen pillanatokban valóban fáj az embernek.”

A munkatábor és a haláltábor közötti különbség az volt, hogy a munkatáborokban huzamosan dolgoztatták a foglyokat, gazdasági hasznot remélve az olcsó és kíméletre nem érdemes munkaerő alkalmazásától. 1939. októberében elrendelték, hogy minden zsidó férfi 14 és 60 éves kor között két év munkaszolgálatot köteles teljesíteni.

*„Az ember lehajtja fejét, valaki nyakára helyez egy (cementes)zsákot, azzal elballag egy teherautóig, itt másvalaki leveszi róla, aztán egy szép nagy kerülővel, melynek határait a pillanatnyi lehetőség szabja meg, visszabandukol, s szerencsés esetben még sorakoznak is előtte, tehát újabb időt csenhet megint a következő zsákig. Mármost a zsák is körülbelül tíztizenöt kiló- otthoni viszonyok közt gyerekjáték, bizvást még labdázhatnék vele akár: de hát itt megbotlottam és elejtettem. (...) Már mellettem is volt, már éreztem is öklét az arcomon, majd miután a földre teremtett, csizmáját is a bordáimban, nyakamon meg a kezét, amint arcomat a földhöz, a cementbe nyomkodta: szedjem kaparjam össze, nyaljam föl- kívánta esztelen módra.”*¹⁴

A haláltáborokban mérnöki pontossággal dolgozták ki a tömeges megsemmisítés leginkább célszerű technikáját, több szakaszban. Kezdetben az agyonlövést alkalmazták, de ez hamar „túl költségesnek” bizonyult és a kivégzést végzőkre „túl kényelmetlennek” találták, ezért a későbbiekben az elgázosítással próbálkoztak.

A haláltáborbeli életet egy gépezethez lehetne hasonlítani, Niederland szerint ezek a táborok teljesen felörlik az áldozatok lelki egyensúlyát. Ezek a felörlődések már a táborba érkezés előtt megkezdődtek. Kezdődik a marhavagonba való szállításnál, a táborba érkezéskori szelektációnál. A tábor mottójává vált a „soha ne válj ki a többiek közül.”

„Mindenkit ide-oda dobálták, bármiféle világos indok vagy ok nélkül. Néha összeterelték az embereket, máskor meg erőszakosan szétválasztották őket, akárcsak a birkákat a nyájban.”

Az egész tábor élet mérnöki pontossággal volt kitalálva és megszervezve, szinte esélyt sem adva a foglyoknak a túlélésre. Annyi borzalmat kellett elviselniük, ami kinti szemmel nézve, már szinte hihetetlen is.

„Akárhogyan is végződik is ez a háború, az ellenetek vívott háborút máris megnyertük; egyetlenegy sem marad meg közületek tanúnak, és ha valamelyikőtök mégis megúszná, a világ

¹³ Viktor Frankl: ...mégis mondj Igent az Életre! Jel-Kiadó, 2007. (39. oldal)

¹⁴ Kertész Imre: Sorstalanság, Magvető Kiadó, Budapest

úgysem hinne neki. Egyesekben talán ébred majd némi gyanú, lesznek talán viták is, a történészek kutakodnak talán a múltban, de bizonyosság nem lesz, mert a bizonyítékokat veletek együtt megfogjuk semmisíteni. És ha valami bizonyíték mégiscsak fennmaradna, ha valamelyikőtök mégiscsak megmaradna, az emberek akkor is azt mondják majd, hogy az olyan szörnyűségeket, mint amikről beszéltek, egyszerűen nem lehet elhinni: azt mondják majd, hogy mindez merő propaganda, egyszerűen nekünk hisznek majd, akik mindent letagadunk, nem pedig nektek. A lágerek történetét mi mondjuk majd tollba."¹⁵

Az elhurcolt zsidók legfőbb célja a túlélés volt. A táborlakók életüket testi szenvedések, betegségek, éhség, fáradtság, gyengeség között töltötték több hónapon keresztül.

A traumatizációs zavarok a deportálásokkal és a táborokba való halálmenetekkel kezdődtek, az első szelekció a táborba érkezésén át, a szakadatlan erőszakkal a táborban, és minden remény elvesztésével regresszív viselkedést váltott ki.

Az 1944-es német megszállásig a 165 zsidó ezer gyermekből 4-5 ezret öltek meg, egy évvel később azonban már csak legfeljebb 30-35 ezren voltak közülük életben. A német és magyar nácik néhány hónap alatt kiirtották az akkor 14 éves Kertész Imre generációját. Az Auschwitz-Birkenaubába deportált 100 ezer gyermek és kamasz közül a kevés 15-16 éves túlélő így emlékezett a háború után.¹⁶

*"Az udvaron emberi csontok füstölögtek, gödrök voltak, amelyekből lángok csaptak ki. Nagy jajgatás és visítás hallatszott ki a krematóriumból. Megkérdeztük azt a szlovák lányt, akivel mentünk, hogy mi van itt, mire ő azt felelte, hogy ott vannak a szüleitek és testvéreitek, akiket ott égetnek el."*¹⁷

A szülőktől való elszakadás gyakran csak hosszú idő után következett be, amikor a gyermekek és a serdülők már látták szüleik leépülését, és látták, hogyan veszítik el védelmező és biztonságot nyújtó szerepüket. Az elszakítás, ami már ennek a traumatikus folyamatnak csak a vége volt, olyan hasadásokat indított el a gyerekekben, melyek szétrombolták a gyermek és a szülő közötti azonosulási folyamat normális kereteit.

*"Odavezetett az ablakhoz és azt mondta: 'látod azt a nagy tüzet? Ott ég az anyád! És te is ott fogsz megégni, innen élő ember még nem került ki'." Amikor a gázkamra tele volt, a következő transzporthoz tartozó anyákat és gyermekeket az SS-ek a krematórium előtt leültették, hogy uzsonnázzanak meg: "Ezek azt hitték, hogy csak friss levegőn vannak, majd észrevettek bennünket és azt hitték, hogy jó helyre jöttek. Ostromolni kezdtek kérdésekkel: fogunk találkozni az urunkkal, a másik: a fiammal vagy lányommal?...nem telt bele néhány perc, gyerekekkel együtt besétáltak a gázkamrába, óriási visítás, és néhány perc múlva már lángoltak a kemencék...Így teltek a napjaink 10 hónapon keresztül, hogy állandóan láttuk éjjel és nappal...hogy pusztítják az embereket."*¹⁸

A táborban minden erővel arra kellett koncentrálni, hogy az ember túléljen. Mindegy milyen áron, csak túléljen. A táborlakók tipikus álmai egyértelműen elárulják, hogy mennyire leegyszerűsödnek a foglyok vágyai és törekvései. Ezek az álmok a leggyakrabban kenyérről, cigarettáról, meleg kádfürdőről szólnak. S mert az alapvető igények kielégítésére sincs lehetőség, ezért ezeket a beteljesüléseket az ilyen vágyálmoktól várják.

¹⁵ Primo Levi: Akik odavesztek és akik megmenekültek Európa 1990.

¹⁶ Virág Teréz: Emlékezés egy szederfára Animula Budapest 1996

¹⁷ www.holocaustmagyarorszagon.hu

¹⁸ www.holocaustmagyarorszagon.hu

„(...) Egyik éjjel a mellettem fekvő bajtársam hánykolódására ébredtem, aki nyilvánvalóan valamilyen szörnyű rémálom hatására hangosan jajgatott. (...) S már-már azon voltam, hogy felébresszem szegény, rémektől gyötört bajtársamat. Abban a pillanatban megrémültem: mit is akarok tenni valójában? S már vissza is húztam a kezem, amivel az álmodót felakartam rázni. Mert abban a pillanatban minden korábbinál erőteljesebben ébredtem annak tudatára, hogy nincs az az álom, még a legszörnyűbb sem, ami olyan kegyetlen lenne, mint az a valóság, ami a táborban körülvelt bennünket, s én még azt akartam, hogy valakit ennek éber-tudatos átélésére ráébresszek...”¹⁹

Egy idő után az összes megmaradt illúzió szertefoszlott. A rájuk kényszerített külső valóság olyan hatalmas volt, hogy ez is hozzájárult ahhoz, hogy teljesen megsemmisítse identitásukat és a tábor utáni életükre is mélységesen rányomja bélyegét. Ez akkor teher jelentett a túlélőknek, hogy még az ő gyerekeikre is hatással volt.

A náci pszichológiai terrorjának célja a zsidóság, mint nép megsemmisítése volt, az egyéni emberek identitásának és személyiségének teljes lerombolásával. Ezért a túlélők mindennél jobban törekedtek új család alapítására. A holocaustot túlélők a gyermekvállalással a náci feletti győzelmük jelképét alkották meg.

Az „emlékmécses” kifejezés metafora, évezredes zsidó jelkép (az ortodox zsidók házában akkor gyújtanak emlékmécses, ha valamely közeli rokont gyászolják), melynek lángja nemcsak az emlékezésre utal, hanem remény forrása is. Az „emlékmécses-gyerekeket” sokszor a meggyilkolt rokon helyére jelölték ki és az ő nevüket kapták meg, előfordult, hogy több rokon nevét is.

„1946-ban születtem, miután a szüleim rájöttek, hogy mindkettőjük egész családja elpusztult. Három nevet kaptam: Arje, Cvi és Mósé- és még három családnévet is. Tegnap egy társaságban valaki megkérdezte, hogy hívnak, és hirtelen zavarba jöttem. Valójában a hátamon cipelem az egész családomat.”²⁰

Ezeknek a gyerekeknek sokszor az volt a feladatuk, hogy hidat képezzenek a múlt és a jövő között, ők kapták azt a feladatot, hogy a kihullott generáció által keletkezett űrt betöltsék.

„Nagyon szomorú dolog ez, szinte megfojtja az embert. Egyfajta nyugtalanság, állandó, kínzó, kellemetlen érzés, örökös szorongás és ürességérzés minden olyan szimbólummal, feladattal és dologgal kapcsolatban, amit a családom tagjai látnak bennem.”²¹

Az „emlékmécses-gyerekek” legtöbbször az 1946-os évben született, „félíg élve, félíg halva robbant bele a világba, olyan szülők közé, akik tele voltak zavarodottsággal és belső ellentmondásokkal.

„...Én pedig sírok. Sírok, mert engem még soha az életben senki nem tekintett úgy, mint közönséges emberi lényt, akihez kötődni lehet, vagy akit uram bocsá' szeretni is lehet. Engem is eltemettek a halottakkal együtt, pedig még élek. Nagyon nehezemre esik, hogy állandóan magammal hurcoljam a halottaikat. Ők erre azt mondják: '-Ne tedd le őket, nekünk így jó ahogy van-'. Azt akarom, vegyék vissza a halottaikat, de ezt nem tudják és nem is

¹⁹ Viktor Frankl: „mégis mondj Igent az Életre! Jel-Kiadó, 2007. (54. oldal)

²⁰ Dina Wardi: Emlékmécsesek (A holocaust gyermekei) EX-Libris Kiadó, Budapest 1995. (40. oldal)

²¹ Dina Wardi: Emlékmécsesek (A holocaust gyermekei) EX-Libris Kiadó, Budapest 1995.

*akarják megtenni. Én nem vagyok a családi halottaskocsi...habár, végülis éppen hogy az vagyok.”*²²

*„Tegnap intenzíven azt éreztem, belefáradtam, hogy a holocaust szimbóluma legyek, azt gondoltam, ezúttal nem adom meg magam! Elhatároztam, hogy megosztom a terhet a húgommal, és nyíltan beszélek a szüleimmel. És csodák csodája megtörtént. Nem akarom többé magammal cipelni a holtakat, nem akarom, hogy a hátamon lovagoljanak, nem fogom helyettük cipelni őket, nem és nem! Nem leszek többé a családi halottaskocsi, ennyi éven át elég volt. Felnyitom a holtak sírjait és mindannyian velük leszünk. El akarom választani magam ezektől a halott emberektől, akik mindig rám akaszkodtak, a lelkembe ragadtak. Látni akarom őket, beszélni akarok velük, lehet, hogy szeretni is fogom őket, de soha többé nem akarok melléjük feküdni a sírba! Elég volt! Nincs többé erőm ehhez, és nem akarom többé ezt. Negyven éven át benne voltam, de most elég. Végre új korszak kezdődik az életemben.”*²³

Dina Wardi sok éven keresztül foglalkozott egyéni és csoportterápiát ötvöző pszichoterápia keretein belül holocaust-túlélők gyermekeivel. Ezeknek a terápiáknak az volt a célja, hogy segítsen megérteni a túlélőket és az azok után felnövő generációt, valamint segítsen ennek a generációnak boldogulni ezzel a teherrel.

A terápia végére a legtöbb esetben sikerül eljutni oda, hogy az „emlékmécses-gyerekek” legyőzik saját pszichéjüket és félelmeiket és belső világukba lassan visszatér az élet. És képesek lesznek egy önállóbb életre, az emlékmécses szerep nélkül.

Egy-egy családtag elvesztése a táborban mindig ürességet hagyott az életben maradottaknak. A túlélők legtöbbször magukat hibáztatják, hogy ők még élhetnek. Ha a kikerülés után azt is mutatják, hogy képesek teljes élet élésére, belül üresnek és feleslegesnek érzik magukat. Keveset beszélnek arról, hogy hogyan is veszítették el a szüleiket, testvéreiket, gyerekeiket, családtagjaikat. Maga az elszakítás témája gyakran nem is szerepel az elbeszélésekben, mert a családtól való elszakítás, a fájdalom, a harag, a büntudat, a veszteség, és az üresség érzéseként rakódik le a túlélők pszichéjében. Ezek a lezáratlan történések mindenféleképp előjönnek a túlélőkből, a legtöbbször fantáziák, álmok vagy rémálmok formájában. Előfordul azonban az is, hogy olyan nagy traumát élnek át, hogy ez teljes elfojtásra kerül és pszichoszomatikus tünetek vagy lelki zavarok formájában kerül felszínre.

*„Anyám mögöttem lépdelt a halálmenetben. Amikor meghallottam a lövést, amely megölte, megnémultam. Egyetlen nyögés sem jött ki a torkomon. Több, mint egy hónapon át képtelen voltam megszólalni. Amikor visszatértem a táborokból, senki sem volt képes megérteni engem. Száz évesnek éreztem magam, lelkemet időtlenül öregnek, holott a testem csupán tizenhat éves volt. Már nem érdekelt többé az égvilágon semmi. Lassan-lassan mindannyian visszatértünk a mindennapi életbe, de sohasem tértünk vissza önmagunkba. Nem maradt bennünk keserűség, nem gyűlöltünk immár senkit, de nem akartunk emlékezni sem: pusztán egyetlenegy akartunk: felejteni.”*²⁴

Ebben az esetben nyilvánvaló a töréspont: az a pillanat, amikor meghallotta a lövést, mellyel az édesanyját megölték. Ő belül ledermedve nem reagált semmit. Benne ekkor megszűnt valami. Onnantól kezdve néma lett, ami egy hónapon keresztül tartott, érzelmi némasága azonban sokkal tovább: „sohasem térünk vissza önmagunkba.” A túlélő olyan mértékű elhagyatottságot, haragot, fájdalmat és büntudatot érez, amelyet csak elfojtással és tagadással tud leküzdeni.

²² Dina Wardi: Emlékmécsesek (A holokauszt gyermekei) EX-Libris Kiadó, Budapest 1995. (49. oldal)

²³ Dina Wardi: Emlékmécsesek (A holokauszt gyermekei) EX-Libris Kiadó, Budapest 1995. (208. oldal)

²⁴ Dina Wardi: Emlékmécsesek (A holokauszt gyermekei) EX-Libris Kiadó, Budapest 1995. (25. oldal)

„(...) akkor dőltem csak megkönnyebbültem a párnámra vissz, akkor engedett csak föl valami lassacskán bennem, s akkor gondoltam csak –meglehet, először komolyabban –magam is a szabadságra.”

A felszabadulás után a túlélők kikerültek a megsemmisítő táborokból és elindultak Európa szerte a hontalanokká vált emberek számára épített gyűjtőtáborok felé. Sokakban élt még a remény, hogy megtalálhatják elveszett családjukat, de a keresés előbb vagy utóbb keserű kudarcba fulladt. A túlélőknek rá kellett döbenniük, hogy egyedül maradtak a világban, hogy senki nem maradt a családjukból, szeretteik elvesztek és soha többet nem láthatják őket. Ezek után következett még egy döbbenet. Szembesülniük kellett azzal a ténnyel, hogy nem térhetnek többet vissza a szülőföldjükre, minden gyökerüket elveszítették. Hatalmas magány és üresség uralkodik el a túlélőkön, amikor rájönnek, hogy régi világuk nincs már többé. Az a pszichés folyamat, ami a táborban kezdődött el még most sem ér véget. Talán sosem érhet véget.

Appelfeld egyik könyvében a főhős szemszögéből így ír erről: *„Csak most éreztem meg, annyi év után, hogy elhagyták, hogy nélkülük nőtt fel. Még anyja és apja is elhagyta. Sorsa egyik földrésről a másikra, egyik nyelvből a másikba lökte, úgy hányódott, mint a kőszta falevél. Könnyűnek érezte a testét, akár egy kiadós séta után. A láb tovább sétál a test nélkül. Úgy érezte, gyökerei messze vannak, valahol a Prut partján, ahol a többiek immár önékülé élnek tovább.”*²⁵

A kikerült emberek visszatérve a korábbi életükben nem akartak semmi mást, csak felejteni. De ezeket a borzalmakat nem lehet elfelejteni.

Radnóti Miklós költő is a zsidóüldözésnek esett áldozatul. Zsidó mivolta miatt kitzasztották, ennek ellenére mg is írt és fordított. Nem vett arról tudomást, hogy őt kirekesztik:

"Zsidóságomat sohase tagadtam meg, 'zsidó felekezeti' vagyok ma is, de nem érzem zsidónak magam"

1940-től több alkalommal is behívták munkaszolgálatra, majd 1943-ban áttért római katolikus hitre, ám a zsidótörvények szerint továbbra is zsidónak volt tekinthető.

(1939. évi IV. törvénycikk a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról Az első bekezdésben meghatározott személyek közül nem lehet zsidónak tekinteni azt sem, aki a,) az 1919. évi augusztus hó 1. napja előtt lett keresztény hitfelekezet tagjává és azontúl is keresztény hitfelekezet tagja maradt (...)

Áprilisától más szerzőkhöz hasonlóan az ő műveit is betiltották, köteteit bezúzták. 1944 nyarán érkezik a behívója a szerbiai Bor rézbányáiba. A versírást a táborban is folytatta, amennyire lehetett:

*"Ékezetek nélkül, csak sort sor alá tapogatva,/ úgy írom itt a homályban a verset, ahogy élek,/ vaksin, hernyóként araszolgtván a papíron".*²⁶

Miután a bori bányákat elkezdték 1944-ben kiüríteni az ott dolgozókat Magyarország felé kezdték el terelni.

*"Bolond, ki földre rogyván fölkél és újra lépked,/ s vándorló fájdalomként mozdít bokát és térdet"*²⁷

²⁵ Dina Wardi: Emlékmécsesek (A holokauszt gyermekei) EX-Libris Kiadó, Budapest 1995. (34. oldal)

²⁶ Radnóti Miklós

²⁷ Radnóti Miklós

A nyugati határra érve a Radnóti a végkimerüléssel küzdött. A Dunántúlon át Hegyeshalom felé vezető úton, Győr mellett Abdánál a fegyveres magyar kísérői egy árokparton lőtték le, további 21 társával együtt.

Akik haza tértek a táborokból nem volt elég szembenézniük azzal, hogy elvesztették a házastársukat, gyerekeiket, szüleiket minden rokonukat, rákellott jönniük, hogy a puszta életükön kívül semmijük sem maradt. Elkobzott vagyonuk idegen kezekbe került, szétszóródott, elpusztult. Lakásukban sokszor kibombáztak laktak, vagy olyanok, akik az 1944-es árjásítás során igényelték ki az ingatlant. Az antiszemitizmus a holocaust végeztével sem hagyott alább a magyar társadalom egyes csoportjaiban.

Azok, akik szerencséjükre nem éltek át a holocaust borzalmait, elképzelni se tudják, hogy ott emberek milliói min mentek keresztül.

„(...) s mondtam neki: természetesen.- Miért mondd, édes fiam- kiáltott arra fel, de már-már úgy néztem, a türelmét veszve-, mindenre azt, hogy 'természetesen', és mindig olyasmire, ami pedig egyáltalán nem az?! – Mondtam: koncentrációs táborban ez a természetes. –Igen, igen –így ő- ott igen, de... -s itt elakadt, habozott kissé- de... nohát, de maga a koncentrációs tábor nem természetes!”²⁸

A táborokból hazatérve új kapcsolatok-szövetségek alakultak ki, sok túlélő a valakihez tartozás miatt házasodott meg. Ezek a házasságok rendszerint gyors és felületes ismeretség után keletkeztek, a magán elleni menekülésből, a gyász, a depresszió és az elhagyatottsági félelem ellen. Ezekben a házasságokban nagyon ritkán fordultak elő érzelmek, gyakran csak a célból jöttek létre, hogy legalább az egyik fél anyagi biztonságot nyújthasson a másik félnek. Sokszor előfordult, hogy ezekben a házasságokban a holocaust-élmények hozták össze a párokat vagy az újonnan megismert társ valamennyire emlékeztetett egy elvesztett hozzátartozóra.

A túlélők gyermekeinek és unokáinak is nagyon nehéz úgy élni, hogy tudják, hogy a szüleik, nagyszüleik min mindenben mentek keresztül.

„Mártírok unokája vagyok, megégetett nagyszüleim, nagynéném emléke ma már benne van mindennapi életemben.”

A túlélők között nagyszámban vannak olyanok, akik egészen fiatalon váltak anyákká, semmilyen anyai példa nem volt előttük, hisz korán kiszakadtak a családi környezetükből, elvesztették családjukat, megalázták, éhezettették, kínozták őket, sokuknak közülük végig kellett nézniük, ahogyan szeretteiket szexuálisan bántalmazták vagy éppen őket, magukat. Sokuknak problémát okozott a későbbiekben, hogy szülő-gyerek kapcsolat tudjanak kialakítani. Sok túlélő szülő a gyermekei révén akarja újraalkotni saját identitását. A szülők a gyerekek felé a következő üzenetet sugallják:

„Te vagy a következő nemzedék. Mögöttünk csak romok, halál és végtelen érzelmi üresség. A Te kötelességed és egyben kiváltságod, hogy tovább vidd a népet, újrateleped az elpusztult családot és betöltsd azt a mérhetetlen fizikai és érzelmi űrt, amit a holocaust okozott a környezetünkben és a szívünkben.”

---

²⁸ Kertész Imre: Sorstalanság, Magvető Kiadó, Budapest

„Sorsuk távol került tőlem. Lassan, majd 40 évi (lelki érzéstelenítés) után kezdett meggyilkolásuk fájni. Magamtól kérdezem: akartam-e felejteni? Nem, az emlék felejtődött. 40 év után vajon akartam-e emlékezni? Nem, az emlék felidéződött”

Felhasznált irodalmak:

- Dina Wardi: Emlékmécsesek (A holokauszt gyermekei) EX-Libris Kiadó Budapest 1995
- Komoróczy Géza: Holocaust Osiris 2000
- Primo Levi: Akik odavesztek és akik megmenekültek Európa 1990.
- Viktor Frankl: ..mégis mondj Igent az Életre! Jel-Kiadó, 2007.
- Virág Teréz: Emlékezés egy szederfára Animula Budapest 1996.
- Kertész Imre: Sorstalanság Gondolat 1972.
- Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Osiris kiadó, Budapest 2003
- Randolph L. Braham: A Holokauszt- Válogatott tanulmányok; Láng Kiadó 2002
- RUBICON 2005/ 4-5 A náci örökség
- www.holocaustmagyarorszagon.hu